

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید بهشتی تهران
دانشکده معماری و شهرسازی
گروه معماری منظر

رساله کارشناسی ارشد معماری منظر

ساماندهی و طراحی منظر (بند دره) بیرجند

اساتید راهنما:

دکتر سید حسن تقوایی
مهندس محسن خراسانی زاده

استاد مشاور:

دکتر فرزین فردانش

دانشجو:

محمد بشیری زاده

زمستان ۸۸

کتابخانه مرکزی
شهر تهران

۱۳۸۹ / ۷ / ۲۴

۱۴۲۳۷۹

به نام خدا

اظهار نامه

اینجانب محمد بشیری زاده دانشجوی رشته معماری منظر دانشکده ی معماری و شهرسازی دانشگاه بهشتی اظهار می کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته ام. همچنین اظهار میکنم که تحقیق و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شهید بهشتی است.

نام و نام خانوادگی: محمد بشیری زاده

به:

پدر و مادر فداکارم

به پاس همه محبت های بی دریغ شان

سپاسگزاری

- بدینوسیله زحمات بی دریغ و راهنمایی های بی شائبه و ارزنده استاد بزرگوار و فرهیخته جناب آقای دکتر حسن تقوایی و جناب آقای مهندس محسن خراسانی زاده را ارج می نهم و از ایشان بسیار سپاسگزارم که بدون راهنمایی ها و کمکهای گرانبهایشان این کار بدین گونه به انجام نمی رسید.
- تشکر فراوان نثار اساتید گرامی جناب آقای دکتر فرزین فردانش که مشاوره پایان نامه مرا به عهده داشته اند.
- از دوستان عزیز، مرتضی ادیب، مرتضی رهبر، احسان حتمی، محمود خلیلی، افسانه شرفیان، سمیه هوشمند، مریم دبیری، آزاده صافی، جوانه عتیقی و محمد غفاری که در این راه یاریگر من بودند تشکر می کنم.
- ...

نام خانوادگی: بشیری زاده
دانشکده: معماری و شهرسازی
استادید راهنما: دکتر سید حسن تقوایی، مهندس محسن خراسانی زاده
عنوان پایان‌نامه: ساماندهی و طراحی منظر (بند دره بیرجند)

نام: محمد
رشته تحصیلی و گرایش: معماری منظر
تاریخ فراغت از تحصیل: زمستان ۱۳۸۸

چکیده رساله:

چنانچه از شهر تصویری متشکل از جمعیت وسیعی که در مکانی گسترده با حقوقی برابر اسکان یافته، کار می‌کنند و اوقات فراغت دارند؛ داشته باشیم، یکی از حقوق شهروندی این است که بتوانند از اوقات فراغت یا بیکاری خود و از همه امکانات فرهنگی، تفریحی شهر به طور یکسان با دیگران بهره ببرند. از این رو مکانهای تفریحی - فرهنگی به عنوان یکی از مهمترین مراکز رشد و شکوفایی استعدادهای نسل جوان محسوب می‌شوند و در تاریخ شهرهای کشورمان روابط اجتماعی خاصی بر آنها حاکم بوده و پیوستگی اجتماعی و نشو و نمائی سنتهای فرهنگی به طور مشهود در آنها ملاحظه می‌شود.

در شهر بیرجند نیز همانند دیگر شهرهای قدیمی ایران به واسطه موقعیت خاص قرارگیری و مرکزیت استان خراسان جنوبی، از جنبه‌های مختلف نیاز به عرصه عمومی و فضای شهری احساس می‌شود. پتانسیل‌های فرهنگی این شهر در ترکیب با شاخصه‌های معماری منظر شهری می‌توانند سهم بسزایی در تامین فضاهای پویا و زنده برای گذران اوقات فراغت شهروندان و همچنین جذب توریست داشته باشند. این پتانسیل‌های فرهنگی که به علت عدم عرضه، ناشناخته باقی مانده اند به طور بارز در باغ‌های تاریخی این شهر نمود پیدا می‌کنند.

در دهه اخیر، استان خراسان جنوبی و مخصوصاً شهر بیرجند با افزایش رشد جمعیت و هجوم آنان به شهر و به تبع آن افزایش آلودگی محیط و تخریب بیشتر منابع طبیعی، مواجه شده است. امکان بهره‌گیری از محیط طبیعی به حداقل رسیده و با توجه به کویری بودن منطقه لزوم حفظ فضاهای باز و سبز طبیعی و امکان بهره‌برداری مناسب از آن برای مردم شهر بیش از پیش آشکار گردیده است. حضور رود دره تاریخی بند دره در شهر بیرجند می‌تواند فرصتی بالقوه جهت جبران این کاستی باشد. این مکان به علت ویژگی‌های خاص جغرافیایی و سطح پوششی خاص آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این پایان‌نامه سعی می‌شود از دیدگاه معماری منظر به تحلیل مولفه‌ها و جنبه‌های مهم رود دره و بستر " بند دره " پردازیم و با استعانت از معماری آب و الگوی منظر بوم‌گرا، بخشی از این سایت تاریخی را طراحی نماییم.

واژه‌های کلیدی: معماری منظر - منظر رود دره - منظر بوم‌گرا - منظر تاریخی - میراث فرهنگی - گردشگری - باغ ایرانی

پیشگفتار

زندگی بشر بعد از انقلاب صنعتی و حضور ماشین به عنوان جزئی از زندگی وی، با تحولات عظیمی روبرو شد. با گذشت زمان و معضلات ناشی از عدم توجه به انسان در فضاهای شهری و تصمیم گیری های کلان، شهرسازی نوین با تغییر نگرش و با رویکرد انسان محوری سعی در بازیابی نقش از دست رفته انسان در فضاهای شهری و تعاملات وی با محیط شکل گرفت.

هنگامی که سخن از طراحی محیط و محوطه سازی به میان می آید اولین اصلی که باید در نظر گرفته شود این است که این فضا برای چه کسانی و به چه منظوری طراحی می شود.

امروزه نقش علوم رفتاری بر طراحی محیط، اصلی غیرقابل انکار است. در گذشته طراحان براساس تمایلات و اطلاعات خود یک محوطه یا فضای شهری را طراحی و احداث می کردند و مردم بدون اعمال نظر در روند طراحی و احداث، از این فضاها استفاده می نمودند. اما امروزه محوطه ها و فضاهای شهری براساس تمایلات و نیازهای کاربران و با در نظر گرفتن آنچه آنان زیبا و راحت می دانند طراحی می شود و طراح به نوعی موظف به هماهنگی با خواست کاربران است. در کتاب آفرینش نظریه معماری چنین آمده است :

... نظریه های معماری، معماری منظر و طراحی شهر اخیر نشان می دهد که باورهای طراحان و مردم راجع به محیط مطلوب متفاوت است. بسیاری از محیط هایی که طراحان، مطلوب می پندارند توسط مردم، سرد، غیرانسانی و کسالت آور توصیف شده اند. [لنگ، جان، ۱۳۸۳]

مسئله طراحی محیط زمانی بوجود می آید که بین ترکیب محیط فعلی و ترکیبی که نیازهای افراد و گروههای مردم را برآورده می سازد تفاوت وجود داشته باشد. این بدین معنا نیست که تنها وظیفه طراحان برداشتن موانع منفی از مسیر توسعه انسانی است بلکه ایجاد محیط هایی که ادراک انسان را ارتقا بخشند از اصلی ترین اهداف طراحی اند. [لنگ، جان، ۱۳۸۳]

از جمله اهداف مهم معماری منظر و در نتیجه طراحی منظر خلق منظرهای برانگیزاننده، پر معنی و پایدار است. در این میان مهمترین عوامل و عناصر در اختیار شامل عناصر طبیعی همچون آب، خاک و گیاه، بسترهای طبیعی، شرایط محیطی، و جنبه های بوم شناختی است. لذا دانش و رشته معماری منظر به عنوان یک نظام میان رشته ای می تواند در زمینه های فوق پاسخگو باشد.

صفحه	عنوان
۱	فصل اول
۱-۱-۱	بیان مسئله
۲-۱	پیشینه طرح
۳-۱	ضرورت های اصلی طرح
۴-۱	اهداف اصلی طرح
۱-۴-۱	اهداف کلان
۲-۴-۱	اهداف خرد
۵-۱	رویه و فرآیند تحقیق
۱-۵-۱	دیاگرام رویه و فرآیند تحقیق
۲-۵-۱	دیاگرام فرآیند طرح
۱۲	فصل دوم
۱-۲	نقش رفتار انسان در طراحی محیط
۱-۱-۲	مفاهیم بنیادی محیط
۲-۱-۲	فرآیندهای بنیادین رفتار انسان
۱-۲-۱-۲	ادراک
۲-۲-۱-۲	انگیزش
۳-۲-۱-۲	رفتار فضایی
۴-۲-۱-۲	تفاوت های فردی در رفتار
۳-۱-۲	شناخت علوم رفتاری کاربران در منظر
۲-۲	نقش و اهمیت فضای سبز
۱-۲-۲	انواع فضای سبز
۲-۲-۲	اهمیت فضای سبز از بعد اجتماعی ، رفاهی و تفریحی
۳-۲-۲	نقش فضای سبز در عرصه فرهنگی و روابط جمعی
۳-۲	عناصر طراحی محیط و منظر
۱-۳-۲	آب
۱-۳-۲	پیشینه آب
۲-۱-۳-۲	آب و جایگاه آن در طراحی منظر
۳-۱-۳-۲	ماهیت آب
۴-۱-۳-۲	آب در طراحی
۲-۳-۲	پوشش گیاهی
۱-۲-۳-۲	طراحی و کاشت
۲-۲-۳-۲	اهمیت شناخت توپوگرافی و شکل زمین در طراحی منظر
۳-۲-۳-۲	جایگاه نور در طراحی منظر

عنوان	صفحه
۴-۲- اصول و جنبه‌های زیبایی‌شناسی در طراحی منظر.....	۶۷
۴-۲-۱- ساختار بصری.....	۶۷
۴-۲-۲- تأثیر مقیاس‌ها در ادراک زیبایی.....	۷۲
۴-۲-۱-۲- مقیاس انسانی.....	۷۲
۴-۲-۲-۲- مقیاس سرعت.....	۷۲
۴-۲-۳- مکان.....	۷۳
۴-۲-۱-۳- نحوه ایجاد حس مکان.....	۷۴
۴-۲-۲-۳- ادراک مکان.....	۷۵
۴-۲-۳-۳- نگرش معماری منظر درباره مکان.....	۷۶
۴-۲-۳-۴- نوع محیط و انتخاب مکان.....	۷۷
۴-۲-۴- فضا.....	۷۷
۴-۲-۱-۴- انواع فضا.....	۷۸
۴-۲-۲-۴- احساسات فضایی:.....	۸۰
۴-۲-۳-۴- دیدگاه معماری منظر در مورد شکل‌گیری فضا (سایموندز):.....	۸۱
۴-۲-۴-۴- لایه‌های فضا (عناصر شکل‌دهنده فضا از دیدگاه منظر).....	۸۲
فصل سوم.....	
۳-۱- گردشگری.....	۸۸
۳-۱-۱- اهمیت گردشگری.....	۹۰
۳-۱-۲- مؤلفه‌های گردشگری.....	۹۲
۳-۱-۲-۱- اوقات فراغت.....	۹۲
۳-۱-۲-۲- منابع گردشگری.....	۹۲
۳-۱-۳- گونه‌شناسی گردشگری.....	۹۷
۳-۱-۳-۱- گردشگری فرهنگی و تاریخی (گردشگری میراث).....	۹۸
۳-۱-۳-۲- طبیعت‌گردی.....	۹۹
۳-۲- منظر بوم‌گرا.....	۱۰۱
۳-۲-۱- اهداف و اصول کلی.....	۱۰۱
۳-۲-۲- محدودیت‌های عملی در دستیابی به طراحی بوم‌گرایانه.....	۱۰۲
۳-۲-۳- بوم‌شناسی منظر.....	۱۰۳
۳-۲-۳-۱- عناصر تئوری بوم‌شناسی منظر.....	۱۰۵
۳-۲-۳-۲- مطالعه «با مقیاس منظر» چیست؟.....	۱۰۶
۳-۲-۳-۳- تحلیل الگوها در بوم‌شناسی منظر.....	۱۰۶
۳-۲-۳-۴- فرم منظر و الگو شناسی.....	۱۰۷

- ۱۰۷..... ۳-۲-۳-۵- درک الگوها.
- ۱۰۹..... ۳-۲-۳-۷- دیدگاه های متاخر در بوم شناسی منظر.....
- ۱۱۳..... ۳-۲-۴-۱- باغ ایرانی مصداق منظر بوم گرا.....
- ۱۱۴..... ۳-۲-۴-۱- اهمیت و جایگاه باغ در فرهنگ ایرانیان.....
- ۱۱۴..... ۳-۲-۴-۲- ایده معمارانه باغ.....
- ۱۱۵..... ۳-۲-۴-۳- اقلیم، عامل موثر شکل دهنده منظر بومی در باغ ایرانی.....
- ۱۳۵..... فصل چهارم تجارب داخلی و خارجی.....
- ۱۳۶..... ۴-۱- پارک رود کناری گودالوپ:.....
- ۱۴۰..... ۴-۲- پارک رودکناری کولورادو.....
- ۱۴۵..... ۴-۳- طرح ساماندهی رود دره گلابدره.....
- ۱۵۱..... فصل پنجم فرآیند طراحی، تجزیه و تحلیل، اهداف و سیاستها.....
- ۱۵۲..... ۵-۱- تعیین اهداف و الگوی طراحی.....
- ۱۵۳..... ۵-۲- شناخت و تحلیل سایت و عوامل طبیعی و مصنوعی آن.....
- ۱۵۳..... ۵-۲-۱- معیار انتخاب سایت.....
- ۱۵۵..... ۵-۲-۲- بررسی استعداد های سایت (شناخت و تحلیل بستر) :.....
- ۱۵۶..... ۵-۲-۲-۱- بیرجند در گذر زمان.....
- ۱۶۰..... ۵-۲-۲-۲- موقعیت.....
- ۱۶۱..... ۵-۲-۲-۳- آب و هوا.....
- ۱۶۷..... ۵-۲-۲-۴- بررسی آبهای سطحی و زیرزمینی.....
- ۱۷۰..... ۵-۲-۲-۵- زمین شناسی عمومی.....
- ۱۷۳..... ۵-۲-۲-۶- گیاهشناسی.....
- ۱۷۸..... ۵-۲-۲-۷- جاذبه های فرهنگی تاریخی و پتانسیل های گردشگری.....
- ۱۸۰..... ۵-۲-۲-۸- زیر ساخت ها.....
- ۱۸۳..... ۵-۲-۳- برهم نهی لایه ها.....
- ۱۸۳..... ۵-۲-۳-۱- تجزیه و تحلیل سایت.....
- ۱۸۶..... ۵-۲-۳-۲- دیدگاه و اهداف طراحی.....
- ۱۸۷..... ۵-۲-۳-۳- توصیه ها و معیارها.....
- ۱۹۲..... ۵-۲-۳-۴- تسهیلات، فضاها و ساختمان های مورد نیاز.....
- ۱۹۳..... ۵-۲-۳-۵- طرحواره های مفهومی.....

صفحه

عنوان

- ۱۹۴..... فصل ششم روند طراحی و ارائه طرح
- ۱۹۵..... ۱-۶- روند طراحی
- ۱۹۸..... ۲-۶- طرح پیشنهادی

منابع و ماخذ

- شکل ۱-۱: تصویری از نمای شمالی و دریاچه بند دره بیرجند..... ۴
- شکل ۱-۲- فرایندهای بنیادین رفتار انسان ۸
- شکل ۲-۲- استراحت در طبیعت..... ۲۸
- شکل ۳-۲- نقش کلیدی آب در معماری منظر..... ۳۷
- شکل ۴-۲- چرخه ی آب..... ۳۸
- شکل ۲- ۵- برکه های سایت و خنک کنندگی..... ۴۱
- شکل ۲-۶- خنک کنندگی از طریق تبخیر..... ۴۱
- شکل ۲-۷- طبیعت کنترل شده در لبه آب..... ۴۳
- شکل ۲-۸- آب به صورت فرمی ساده و ترکیبی..... ۴۴
- شکل ۲-۹- رودخانه نمادین ودیواره و آبشار چند منظوره..... ۴۶
- شکل ۲-۱۰- رودخانه نمادین ودیواره و آبشار چند منظوره..... ۴۶
- شکل ۲-۱۱- استخر منعکس کننده..... ۴۷
- شکل ۲-۱۲- جریان آب در آبرو..... ۴۸
- شکل ۲-۱۳- انواع آبشاره..... ۴۹
- شکل ۲-۱۴- انواع درخت از نظر فرمی..... ۵۸
- شکل ۲-۱۵- باغ شاهزاده..... ۵۹
- شکل ۲-۱۶- پتانسیل های بالقوه..... ۶۰
- شکل ۲-۱۷- فضا سازی نور در محیط..... ۶۱
- شکل ۲-۱۷- انواع نور و کاربرد آن..... ۶۶
- شکل ۲-۱۸- تعریف مکان با عناصر گوناگون..... ۷۳
- شکل ۲-۱۹- کف عنصر تشکیل دهنده فضا..... ۸۳
- شکل ۲-۲۰- سقف عنصر تشکیل دهنده فضا..... ۸۴
- شکل ۲-۲۱- لبه عنصر تشکیل دهنده فضا..... ۸۴
- شکل ۲-۲۲- قاب کردن فضا..... ۸۵
- شکل ۲-۲۳- لبه ابزاری برای بیان جهت..... ۸۵
- شکل ۴- ۱- برش عرضی رودخانه گودالوپ..... ۱۳۶
- شکل ۴- ۲- نقشه کاربری پارک رود کناری گودالوپ..... ۱۳۷
- شکل ۴- ۳- باغ رز گودالوپ..... ۱۳۸
- شکل ۴- ۴- برش عرضی رودخانه گودالوپ..... ۱۳۸
- شکل ۴- ۵ و ۶- پارک ام- سی- انری..... ۱۳۹
- شکل ۴- ۷- موزه اکتشاف کودکان در پارک گودالوپ..... ۱۳۹
- شکل ۴- ۸- نقشه کلی پارک رود کناری کولورادو..... ۱۴۱

صفحه

عنوان

- شکل ۴-۹- نقشه کاربری های پارک رود کناری کولورادو..... ۱۴۲
- شکل ۴-۱۰- بخشی از ساحل رودخانه کولورادو..... ۱۴۲
- شکل ۴-۱۱- بخشی از مسیر پیاده رو پارک کولورادو..... ۱۴۳
- شکل ۴-۱۲- بخشی از ساحل رودخانه کولورادو..... ۱۴۳
- شکل ۴-۱۳- بخشی از ساحل رودخانه کولورادو (قایق سواری) ۱۴۴
- شکل ۴-۱۴- طراحی با کمترین آسیب به طبیعت در پارک کولورادو..... ۱۴۵
- شکل ۴-۱۵- موقعیت رودخانه گلابدره واقع در تهران..... ۱۴۵
- شکل ۴-۱۶- موقعیت دره گلابدره در دامنه کوه های شمالی تهران..... ۱۴۶
- شکل ۴-۱۷- دیواره ننتی جهت هدایت آب رودخانه (فاضلاب شهری) ۱۴۶
- شکل ۴-۱۸- تنه های بریده شده درخت های کهنسال..... ۱۴۷
- شکل ۴-۱۹ و ۲۰- ساختمان هایی که در اطراف مسیر ساخته شده است..... ۱۴۷
- شکل ۵-۱- چشم انداز کلی بند دره بیرجند..... ۱۵۴
- شکل ۵-۲- استقبال مردم بند دره بیرجند..... ۱۵۵
- شکل ۵-۳- نمای شماتیک محدوده تحت تاثیر غیر مستقیم طرح..... ۱۶۰
- شکل ۵-۴- نمودار تغییرات ساعات آفتابی در ایستگاه بیرجند..... ۱۶۱
- شکل ۵-۵- اقلیم نمای آمبرژه منطقه مطالعاتی..... ۱۶۴
- شکل ۵-۶- اقلیم نمای دومارتن..... ۱۶۵
- شکل ۵-۷- تغییرات فراوانی و میانگین سرعت باد برای جهت های هشتگانه در طول دوره شاخص..... ۱۶۶
- شکل ۵-۸- تغییرات معیار فراوانی- سرعت باد برای جهت های هشتگانه در طول دوره شاخص..... ۱۶۶
- شکل ۵-۹- حوزه آبریز بند دره (بدون مقیاس) ۱۶۷
- شکل ۵-۱۰- حوزه آبریز دشت بیرجند..... ۱۶۸
- شکل ۵-۱۱- برخی از مشخصات حوزه آبریز بند دره..... ۱۶۹
- شکل ۵-۱۲- هیدروگراف سیلاب در محل بند دره..... ۱۶۹
- شکل ۵-۱۳- آبگیری بند دره در تاریخ ۸۸/۱/۱۴..... ۱۷۰
- شکل ۵-۱۴- مورفولوژی بخش کوهستان در منطقه گردشگری بند دره..... ۱۷۱
- شکل ۵-۱۵- مورفولوژی تپه ماهوری در منطقه گردشگری بند دره..... ۱۷۱
- شکل ۵-۱۶- مورفولوژی دشت سرها در منطقه گردشگری بند دره..... ۱۷۱
- شکل ۵-۱۷- گسل جنوب بیرجند، این گسل در داخل منطقه گردشگری بند دره واقع شده است..... ۱۷۲
- شکل ۵-۱۸- بافت قدیمی شهر بیرجند..... ۱۷۸

صفحه

عنوان

- شکل ۵-۱۹ - بافت متراکم و درون گرای شهر بیرجند ۱۷۹
- شکل ۵-۲۰ - بنددره در حال تخریب ۱۸۲
- شکل ۵-۲۱ - برهم نهی لایه های مورد مطالعه و نتیجه گیری ۱۸۵

فصل اول (اهمیت، ضرورت و اهداف مسئله)

فصل اول

اهمیت، ضرورت و اهداف مسئله

۱-۱- بیان مسئله

با مطالعه روند گسترش بسیاری از شهرهای ایران تاثیر مدرنیته در پیکره شهر کاملاً عیان بوده و اصلاحات موسوم به رضاخانی بافت های بسیاری از شهرها را فدای خیابان هایی برای عبور اتومبیل کرده است. به دنبال این پیامد و بروز مشکلات شهری، طرح سرانه های فضاهای شهری از جمله فضای سبز برای عبور از بحران آلودگی فیزیکی و روانی شهرها به اجرا در آمد و در بهترین حالت ها و اختصاص تمامی سرانه به فضای سبز، پارک های شهری به وجود آمدند که صرفاً گروه خاصی به آنها مراجعه می کردند.

مساله محوری این تحقیق دستیابی به فضایی مطلوب براساس نیازهای شهر بیرجند است؛ به گونه ای که علاوه بر شهروندان، به گردشگران نیز خدمات مناسب را بتواند ارائه دهد.

شهر بیرجند بدلیل دارا بودن آثار تاریخی و نقاط دیدنی متعدد در محدوده شهر و استان، دارای پتانسیل های گردشگری بسیار بالایی می باشد به گونه ای که می تواند به عنوان قطب گردشگری شرق کشور مطرح گردد، اما به علت عدم برنامه ریزی مناسب مورد توجه واقع نشده است. ذکر این نکته الزامیست که در شهر بیرجند سرانه مربوط به اوقات فراغت، از نظر استانداردهای شهرسازی بسیار کم بوده و این امر مشکلات عدیده ای را برای شهروندان ایجاد نموده است. در این راستا، عدم وجود امکانات تفریحی و سکونتی مطلوب سیاحان را می توان یک نکته منفی قلمداد نمود.

درواقع این پژوهش، به دنبال راه حلی است که معضلاتی همچون کمبود فضاهای تفریحی، عدم وجود امکانات مناسب برای پذیرایی از مسافران و میهمانان و... را مرتفع سازد. در حال حاضر یکی از نیازهای شهر بیرجند ایجاد فضایی است که از یک سو امکان استفاده مطلوب از اوقات فراغت را به گونه ای چند بعدی برای ساکنین شهر فراهم آورده و از سوی دیگر دارای فضاهای مناسبی برای ایرانگردان و جهانگردان باشد. اگر چه در سالیان اخیر، مجموعه ها و فضاهای مرتبط با اوقات فراغت در استان خراسان جنوبی طراحی شده اند اما متأسفانه همچنان فضاهای مورد نیاز به میزان مناسب در استان وجود ندارد.

در فاصله ۲ کیلو متری جنوب شهر بیرجند در ارتفاعات موسوم به باقران، سد قدیمی بند دره به چشم می خورد که طی چند قرن همچنان عظمت و شکوه خود را در بین کوههای باقران حفظ نموده علاوه بر آنکه بستری مناسب برای گردشگران می باشد استوار و پایدار امید بخش کشاورزان و درختان همیشه تشنه منطقه است. در امتداد این دره، طبیعت بکر، باغهای قدیمی، درختان کهن چشم اندازی دلفریب را از خود به یادگار گذاشته اند که متأسفانه مسئله تخریب سواحل طبیعی آن، با رشد روزافزون جمعیت شهری از یک طرف و هجوم زمین خواران از طرف دیگر چشم انداز و منظر زیست محیطی این منطقه را به نابودی تهدید می کند. لذا توجه به حفظ، ارتقا و احیای منظر بومی و طبیعی

و همچنین تاریخی این رود در کنار توجه به نیازها و حجم مخاطبین آن بیش از هر زمان دیگر اهمیت یافته است.

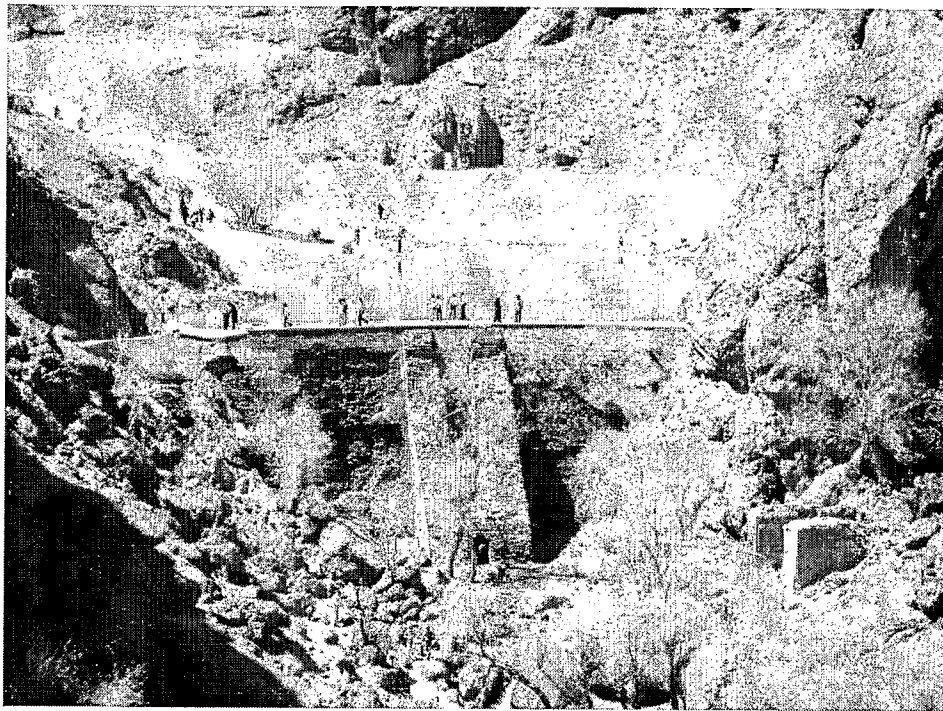
از دیدگاهی دیگر می توان به اهمیت این رود در طرح جامع فضای سبز شهر بیرجند اشاره کرد. شهر بیرجند دارای آب و هوایی گرم و خشک بوده و وجود دره ای سبز و تاریخی که در اذهان تمامی مردم شهر جایگاه ویژه ای دارد توجه بیش از پیش را می طلبد. در مجموع می توان اهمیت حفظ، ارتقا و احیای منظر بومی و طبیعی و تاریخی رود دره بند دره، جایگاه و پتانسیل این رود دره در فضای سبز شهری و همچنین قابلیت توریستی این رود دره تاریخی در شهر بیرجند را به عنوان ۳ مسئله مهم و ضروریات اصلی این طرح اشاره کرد.

۱-۲- پیشینه طرح

وجود این بند قدیمی و تاریخی، دریاچه فصلی و زیبای پشت بند، دره مصفا و سرسبز در پایین دست بند، چشمه های آب و نهرهای جاری از کوه های منطقه در ایام بهار به همراه سایر جاذبه های گردشگری و نیز نزدیکی به شهر باعث شده تا از دیرباز این محل به صورت یکی از تفرجگاههای مهم منطقه درآمد و پذیرای جمعیت زیادی از مردم شهر حتی در روزهای غیر تعطیل باشد. آوازه شهرت و اهمیت این مکان تفریحی در فرهنگ مردم این دیار تا بدان جاست که هوای خوش، آب گوارا و سایه درختان این روستا مضمون اشعار بسیاری از سرایندگان گویش محلی بوده است.

کیفیت طبیعی منطقه و شرایط منحصر به فرد آن از نظر بازدهی اقتصادی و اجتماعی از یک سو و لزوم حفظ طبیعت بکر منطقه و بنای تاریخی بند دره از سوی دیگر ضرورت احداث یک منطقه وسیع گردشگری را در این منطقه آشکار ساخت.

در سالهای اخیر همزمان با تشکیل استان خراسان جنوبی و گرایش روز افزون دولت به صنعت گردشگری به عنوان یکی از عوامل مهم در اقتصاد کشور و رویکرد جدید مسئولین کشوری و استانی در جهت توسعه مناطق مستعد تفریحی و سیاحتی، پیشنهاد برای ایجاد منطقه گردشگری دره بند در بالاترین سطح مورد توجه و بررسی دولت قرار گرفت و پس از بازدید معاونت ریاست جمهوری و ریاست سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور از محل اجرای طرح، در مصوبه مورخ ۸۴/۸/۱۹ هیئت محترم دولت در خراسان جنوبی، محل اجرای طرح به عنوان منطقه نمونه گردشگری مورد تایید قرار گرفت.

شکل ۱-۱: تصویری از نمای شمالی و دریاچه بند دره بیرجند

منطقه تفریحی گردشگری بند دره بیرجند به لحاظ فرارگیری در مرکز استان خراسان جنوبی از اهمیت زیادی برخوردار بوده و با توجه به رشد بسیار سریع این شهر پس از تشکیل استان خراسان جنوبی توجه بیشتری را نیز می‌طلبد.

۱-۳- ضرورت‌های اصلی طرح

شهر بیرجند علی‌رغم نزدیکی به معادن گوناگون بویژه معادن سنگ گرانیت و برخوردار بودن از توان بالقوه بالا جهت رشد و توسعه صنعتی و وجود مراکز و اماکن متعدد تاریخی و زیارتی، متأسفانه بعلاوه دوری از مرکز کشور، اقلیم گرم و نسبتاً خشک منطقه و کمبود مناطق بیلابلی و مراکز و امکانات تفریحی و سیاحتی مناسب، کمتر مورد توجه ایرانگردان و جهانگردان واقع شده است. این مشکل حتی پس از تقسیم استان خراسان و تشکیل خراسان جنوبی به مرکزیت بیرجند نیز کاملاً مشهود است. تعداد بسیار اندک مهمانسراها و رستورانهای مناسب، وجود فقط یک هتل کوچک در شهر، فقدان هر گونه مکان گردشگری مطابق با استانداردهای اولیه گردشگری و نقایصی از این دست، سبب پوشیده ماندن جاذبه‌های بسیار متنوع تاریخی، مذهبی و حتی تفریحی این منطقه از چشم جهانگردان و حتی ایرانگردان شده و محرومیت این دیار را دوچندان نموده است. صرف نظر از مشکلات متعدد برای جلب جهانگردان و ایرانگردان، بعلاوه فقدان مراکز تفریحی و گردشگری در منطقه، همه روزه و بویژه ایام تعطیل سفرهای تفریحی و سیاحتی فراوانی توسط مردم بومی و ساکنین شهر بیرجند به نقاط بیلابلی معهود اطراف و شهرهای مجاور انجام می‌گیرد. این سفرها علاوه بر ازدیاد بار ترافیکی جاده‌ها و افزایش مخاطرات ناشی از آن، از آنجا که فاقد سازماندهی منظم و کنترل دقیق می‌باشد عموماً اثرات

بسیار نامطلوبی را بر محیط زیست، محیط اجتماعی، اراضی کشاورزی و باغات این مناطق وارد می آورد.

عمده ترین عواملی که بعنوان ضروریات احداث منطقه نمونه گردشگری بند دره بیرجند به شمار می روند، عبارتند از:

- نیاز اساسی مردم منطقه به ایجاد مراکز رفاهی، تفریحی و گردشگری
- لزوم معرفی هر چه بیشتر جاذبه های گردشگری منطقه (شهرستان و استان) به گردشگران، ایرانگردان و جهانگردان
- نیاز جدی منطقه و کشور به جایگزینی اشتغال زایی بجای فعالیت های سرمایه بر
- ضرورت حمایت از صنعت گردشگری و ارتقای روند توسعه ی آن
- محدودیت و اهمیت منابع طبیعی و آثار تاریخی و به تبع آن ضرورت حفظ آن از طریق کنترل و ساماندهی فعالیتهای گردشگری و تفریحی
- ضرورت حفظ محیط زیست از طریق جلوگیری از انتقال و گسترش آلودگی ها در محیط زیست
- ضرورت جذب یا هدایت سرمایه های خصوصی در جهت منافع ملی و منطقه ای
- ضرورت ایجاد اشتغال و جلوگیری از مهاجرت.

چنانچه این طرح با موفقیت اجرا شود از نتایج عمده آن، موارد زیر را می توان نام برد:

- ۱- حفظ محیط زیست و آثار تاریخی منطقه و توسعه منابع طبیعی
- ۲- ایجاد یک بستر مناسب برای رشد و شکوفایی صنعت گردشگری
- ۳- افزایش توان اقتصادی منطقه از طریق جذب سرمایه های بخش خصوصی
- ۴- افزایش رضایت و رفاه عمومی در سطح شهر و استان

۱-۴- اهداف اصلی طرح

منطقه نمونه گردشگری بند دره بیرجند براساس سیاست ها و راهبردهای توسعه گردشگری کشور به منظور جلب مشارکت و سرمایه گذاری بخش خصوصی، ارتقاء کیفی محیط زیست منطقه، حفظ و احیای آثار باستانی و تاریخی، ایجاد زیرساخت و بستر مناسب برای جلب گردشگران و رونق صنعت گردشگری و ایجاد اشتغال و افزایش درآمد در منطقه ایجاد می شود.

احداث چنین مناطقی علاوه بر جلب رضایت عمومی و افزایش سطح رفاه و بهره مندی عمومی از طبیعت بعنوان یکی از راهکارهای اساسی برنامه ریزان اقتصادی کشور در جهت توسعه اقتصادی بشمار می رود. در عصر حاضر صنعت مسافرت و گردشگری به عنوان بزرگترین و متنوع ترین صنعت در دنیا به حساب می آید. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیر بنایی می دانند. صنعت جهانگردی در سراسر دنیا، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، که در آنها توسعه جنبه های دیگر اقتصادی مانند صنایع و معادن مقرون به صرفه نیست، بسیار مورد توجه می باشد.

با توجه به مطالب فوق و نیز استعداد مطلوب منطقه برای ایجاد شرایط مناسب جهت توسعه صنعت گردشگری، می توان امیدوار بود که با احداث منطقه نمونه گردشگری بند دره فصل جدیدی در شکوفایی صنعت گردشگری شهر بیرجند و استان گشوده شود.

۱-۴-۱- اهداف کلان

مهمترین اهداف ایجاد منطقه نمونه گردشگری بند دره بیرجند عبارتند از:

- ۱- ایجاد زمینه مناسب جهت احداث فضاهای تفریحی و سیاحتی با توجه به پتانسیل و ظرفیت بالای محیط طبیعی در منطقه
- ۲- ایجاد زیر ساختهای لازم از قبیل آب، برق، مخابرات، فضای سبز برای منطقه
- ۳- سازماندهی استقرار واحدهای تفریحی، خدماتی و رفاهی برای افزایش ظرفیت برد منطقه گردشگری
- ۴- اعمال مدیریت جامع زیست محیطی به منظور جلوگیری از تخریب منابع طبیعی، آثار تاریخی و آلودگی محیط زیست
- ۵- ایجاد زمینه مناسب جهت اشتغال پایدار.